

Husvéth András – Kovács Gergely

**„Forradalmak évszázada.
Forradalmak, ellenforradalmak, rendszerváltások és a magyar vidék”
Város és Vidék konferenciasorozat
2017. június 16. Hajdúnánás
(konferenciabeszámoló)**

2017. június 16-án került megrendezésre Hajdúnánás Város Önkormányzata, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Tanszék és az MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport szervezésében a „*Forradalmak évszázada. Forradalmak, ellenforradalmak, rendszerváltások és a magyar vidék*” konferencia a Város és Vidék című rendezvénysorozat részeként. Az immár hatodik állomásához érkezett tudományos program szándéka szerint egy-egy tematikus kérdéskörben – idén a forradalmi változások témájában – a vidék történetének különböző aspektusait járja körül, melynek a Hajdúság térsége képezi a kiindulópontját, de mindig van kitekintés távolabbi tájegységekre is.

A tanácskozást Szólláth Tibor, Hajdúnánás polgármestere nyitotta meg. A nyitó előadásban Prof. Dr. Pozsony Ferenc (BBTE, DE) egyetemi tanár a székelyföldi ellenállási mozgalmak és lázadások egyediségeit vizsgálta a második világháború utáni átmeneti időszakban. A kényszerűen elhallgatott múlt eddig ismeretlen történései elevenedtek meg az egyéni és közösségi szenvedéstörténetek feltárásával, egy részletesen ismertett helyi példán: a zabolai eseményeken keresztül. A kommunista hatalom visszaéléseit, megtorlásait taglaló előadás központi témája az 1949. június 20-i zabolai megmozdulás, amely a kuláknak nyilvánított gazdák és a pap bebörtönzésének megakadályozása céljából tört ki. Az ezt követő azonnali megtorlás, kínzások és börtönbüntetések megrázó eseménysorozatának felidézése előmozdíthatja az eddig kényszerűen elfojtott, kibeszéletlen múlt rejtett terheinek feltárását. A téma unikalitását erősíti, hogy a szovjet berendezkedéssel szembeni ellenállás tágabb, kelet-európai értelemben is alig tárgyalt kérdéskör.

Dr. Váradi Natália a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója az 1956-os forradalom és az azt követő megtorlások kárpátaljai történeti dokumentumairól értekezett, melyek jól példázzák a határon kívül rekedt magyarság teljes azonosulását a forradalom eszméivel. Levéltári dokumentumokkal került alátámasztásra, hogy a szabadságharc eltiprását a Munkács-Ungvár „tengelyvonalon”, Kárpátaljáról irányították, illetve, hogy Kádár november 4-i „szolnoki beszéde” Ungváron hangzott el. A zömében orosz nyelvű forrásanyag internáltokról készült listákat, kihallgatási jegyzőkönyveket tartalmaz. A hatalom tartott a helyi magyarság lázadásától, ezért a kárpátaljai magyarság körében is kreáltak „összeesküvést”, amely Gecse Endre református lelkész nagyszabású kirakatperével zárult, aki a vád szerint „*magyar nacionalista szellemben szovjetellenes propagandát fejtett ki, és fegyveres felkelésre szólította a fiatalokat*”. Az ügyészségen bizonyítékként Hitler: Mein Kampf c. kötete szolgált, amelybe beleírták a nevét. A vádakat elutasító lelkészt vallatás közben agyonverték.

A tanácsköztársaság hajdúnánási eseményeinek 33 napját elevenítette fel levéltári és sajtóforrások bevonásával Dr. Csiszár Imre Hajdúnánás alpolgármestere, az MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport tudományos munkatársa. Kiemelte, hogy bár az idő rövidsége

miatt gyorsan változtak az események, a szereplők nagyjából állandóak voltak. Helyi különlegességként taglalta, hogy tőkésék, például a Csiha-malom tulajdonosai is részt vettek a forradalom eseményeiben, sőt maguk kérték üzemük államosítását. A kialakult óriási káosz egyik csúcspontjaként részletezte a vasútállomási fosztogatás eseményeit, továbbá kitért az önszerveződési kísérletekre, illetve a helyi sajtó szerepére a direktórium alatt. Hangsúlyozta, hogy a nánási történések rekonstruálásában nagy szerepe volt Nyakas Lajos, Szabó László és Csontos Ágnes az MNL HBML pártarchívumi anyagában található visszaemlékezéseinek.

Prof. Dr. Püski Levente (DE, tanszékvezető, egyetemi tanár) *Változás és folyamatosság – Földes község 1919–1920-ban* címmel megtartott előadásában az adatok szűkösségére hívja fel a figyelmet, melyből kiderül, hogy a Tanácsköztársaság nem, a román megszállás azonban jobban dokumentált a település írott forrásanyagában. Külön helyi érdekesség, hogy két városi vezető személyi rivalizálása határozta meg az eseményeket. Ezt leszámítva a község teljes egyetértésben próbálta a románok előtt az adatokat meghamisítani, eltagadni, illetve alkudozások folytak a beszolgáltatás mérséklése kapcsán. Az előadás jól szemléltette az első világháború utáni radikális változások és az erre adott válaszreakciók, túlélési taktikák helyi jellegzetességeit.

A második szekció elején Dr. Szonda István, az Endrődi Tájház és Helytörténeti Gyűjtemény igazgatója forradalmi helyzeteket elemzett Gyomán és Endrődön 1918–1935 között. Három narratívát: egy pap, egy állatorvos és egy helyi parasztpolgár visszaemlékezését idézte a hasonlóságok és különbségek bemutatásával, az egykori és a későbbi leírások összevetésével, mellyel életszerű és gyakorlatias beszámolót alkotott az eseményekről. A korábbi előadásban említett hajdúnánási eseményekhez hasonlóan káosz és anarchia uralkodott a településen, a forrongó indulatok pedig mintegy előrevetítették az 1935-ös nyolc halalos áldozatot követelő csendőrsortüzet.

A két világháború közötti magyar vidéki ellenforradalom kultuszát vizsgálta Dr. Kezpezi Róbert (DE, egyetemi adjunktus) először az önelnevezés fogalmi meghatározásának boncolgatásával. Kifejtette: a Horthy-rendszer csak az első időkben tartotta fontosnak ezt az „ellenforradalmiságot”, és az önelnevezés használata később fokozatosan eltűnt. A korszakban meghatározó maradt azonban a hős- és mártírkultusz, ami azonban szelektált a lehetséges jelöltek közül. A vörösteror idején kivégzett három hajdúszoboszlói személy (köztük a polgármester) például mártírként volt tisztelve, ellenben egy karcagi szembeszegülő áldozatról zsidó származása miatt nem emlékeztek meg.

Kati Balázs (DE, történelem MA-hallgató) elsősorban a debreceni sajtó tükrében prezentálta Magyarország Trianon utáni gazdasági helyzetét, átfogó képet adva a romokban heverő megcsönkített országról, rengeteg statisztikai számadatot hozva fel példaként a mai állapotokkal is összevetve. Kiválóan szemléltette az elcsatolt területek miatti széntermelés-visszaesést, ami azért is okozott ellátási nehézségeket, mert a legnagyobb felhasználó továbbra is Budapest maradt. Jól kirajzolódtek az anyagi terhek és veszteségek a menekültek ellátási problémáin keresztül demonstrálva, illetve az életszínvonal további esését okozó infláció példáján bemutatva. Az önellátásra utalt ország gazdasági perspektívájának irányát eleve kijelölték a trianoni területi-demográfiai változások, melyet csak súlyosbítottak a társadalmat és az ipart megtépázó forradalmi rendszerváltozások.

Dr. Botos Máté (PPKE, tanszékvezető, egyetemi docens) a kortárs európai politikában megjelenő ellenforradalmi legitímációk bemutatására törekedett, körképszerűen is-

mertette az egyes országok sajátosságait, végül megvonva a konzekvenciát, melyben cáfolta a vizsgált jelenség létezését. Magyarozatként azt hozta fel, hogy ezen rendszerek nem voltak politikailag sikeresek, másrészt megszűnt mögöttük az ilyen struktúrákhoz szükséges társadalmi háttér. Eltűnt ugyanis a paraszti világ, visszaszorult a vallás, ami nyugaton egy organikus folyamatként ment végbe, keleten viszont intenzíven erősítették lezajlását.

Molnár Dániel (DE, PhD-hallgató) Soós Géza tevékenységét és szerepét vizsgálta, aki az 1944. március 19-i német megszállást követően kialakult ellenállási mozgalom egyik legmeghatározóbb alakja volt. Aktív részt vállalt a zsidómentő akciókban, fontos szerepet töltött be az „auschwitz-i jegyzőkönyv” lefordításában és terjesztésében. Az előadó a svéd követség követjelentésein keresztül mutatta be, hogy Soós szoros kapcsolatot ápol Raoul Wallenberggel. Az előadásból az is kiderül, hogy a jogász és református lelkipásztor Soós 1944. december 9-én Pápáról többedmagával illegálisan egy német felségjelzésű katonai géppel Rómába repült, hogy tájékoztatást adjanak a szövetségeseknek a magyarországi németellenes mozgalmakról, embermentő tevékenységéről, továbbá a budapesti ellenállók szovjeteknek nyújtandó fegyveres segítségéről.

Dr. Pallai László (DE, intézetigazgató-helyettes, egyetemi adjunktus) előadásában a Tanácsköztársaság 30. évfordulójának 1949-es megünnepléséről beszélt, mint a berendezkedő új rendszer első nagyobb hivatalos megemlékezéséről. Ez pedig egyben egy új emlékezetpolitika meghonosítását célozta, ami a korábbi rendszerben elítélt események újrapozicionálását jelentette.

A magyarországi németek rendszerváltás alatti önszerveződését taglalta Dr. Brenner Koloman (ELTE, intézetigazgató-helyettes, egyetemi docens). Az első hivatalosan bejegyzett német egyesületet egész Közép-Kelet-Európában a Kádár-rendszer utolsó éveiben Genscher nyugat-német külügyminiszter közbenjárására 1985 októberében alapították meg Pécsen (a Lenau-Egyesület a mai napig működik). Az előadás külön hangsúlyt fektetett a magyarországi németek „elkészített belső rendszerváltozására” (1990-ben a Hazafias Népfront listáján indult a választáson a szervezet), majd az 1993-as nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény alapján megalakuló német kisebbségi önkormányzati rendszer kiépülésére. Hogy a létrejött intézmények megállítják-e ezen túlasszimilált, részben nyelvét veszített nemzetiség nyelv- és kultúraváltásának folyamatát, az az elkövetkezendő időszak nyitott kérdése.

Az elhangzott előadások is prezentálták, hogy a Város és Vidék rendezvénysorozat sem regionálisan, sem pedig tudományos megközelítés szempontjából nem köti meg a jelentkezők kezét. Az egyes konferenciaalkalmak tematizálása pedig segít jobban körbejárni egy adott történelmi témát, rendszerint az adott emlékévhöz kapcsolódva, mint jelen esetben, ahol az 1956-os események indukálták a forradalmi változások bővebb kifejtésének igényét. Mindezt úgy, hogy nem bocsátkozott ismétlésekbe az ’56-os események közelmúltban sokszor citált tényei tekintetében, hanem a huszadik század forradalmainak különböző aspektusait boncolgatta. A lassan hagyománynak számító konferenciasorozat kiválóan illeszkedik azon helytörténeti műhelyek regionális hálózatába, melyek tágabb kitekintésekkel járulnak hozzá a történelmi múlt megismeréséhez.